

УДК 811.111'374

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2021-14-17>

Юлія ТОМЧАКОВСЬКА

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов, Національний університет «Одеська юридична академія», Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна, 65000

ORCID: 0000-0003-0117-2704

Бібліографічний опис статті: Томчаковська, Ю. (2021). Методика дослідження англomовного окультного дискурсу. *Актуальні питання іноземної філології*, 14, 107–111, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2021-14-17>

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ОКУЛЬТНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена окресленню методики дослідження англomовного окультного дискурсу. У роботі наведено визначення, теоретичні передумови та основні характеристики дискурс-аналізу, який відноситься до найпопулярніших методів дослідження в суспільних і гуманітарних науках на сучасному етапі розвитку. У той самий час, попри розмаїття публікацій, які стосуються як теорії дискурсу, так і концепції дискурс-аналізу, досить складно знайти результати конкретних емпіричних досліджень із докладним описом методики проведення, що підкреслює актуальність даної роботи. Аналіз дискурсу є міждисциплінарною сферою знання, що знаходиться на стику лінгвістики, соціології, психології, етнографії, семіотичного напрямку літературознавства, стилістики та філософії. У роботі запропоновано використання терміну «окультний дискурс» на позначення загально-го напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології, алхімії тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки та офіційної релігії. Проведений аналіз показав, що англomовний окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди як астрологічний, магичний, алхімічний. Стаття пропонує алгоритм аналізу окультного дискурсу, який складається з декількох етапів. Першим етапом дослідження англomовного окультного дискурсу є відбір та формування корпусу текстів, які будуть слугувати матеріалом аналізу. Наступним етапом дослідження англomовного окультного дискурсу є жанрова класифікація корпусу аналізованих текстів та виявлення цілої низки параметрів (учасники комунікації, контекст та форма комунікації, види комунікативної діяльності, змістова, сценарна, соціальна та емоційні складові). Перспективою подальшого дослідження є аналіз англomовного окультного дискурсу за вказаним алгоритмом на матеріалі конкретних текстів.

Ключові слова: дискурс-аналіз, корпусний аналіз, окультний дискурс, типологія.

Julia TOMCHAKOVSKA

PhD in philology, associate professor, head of the department of foreign languages, National university "Odessa law academy", 23 Fontanska doroga, Odessa, Ukraine, 65000

ORCID: 0000-0003-0117-2704

To cite this article: Tomchakovska, Yu. (2021). *Metodyka doslidzhennia anglomovnogo okultnogo diskursu* [Methodology of English occult discourse analysis]. *Current Issues of Foreign Philology*, 14, 107–111, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2021-14-17>

METHODOLOGY OF ENGLISH OCCULT DISCOURSE ANALYSIS

The article is devoted to outlining the methodology of research of English occult discourse. The paper presents the definition, theoretical background and main characteristics of discourse analysis, which is one of the most popular research methods in the social sciences and humanities at the present stage of development. At the same time, despite the variety of publications on both discourse theory and the concept of discourse analysis, it is difficult to find the results of specific empirical studies with a detailed description of the corresponding methodology, which emphasizes the relevance of this work. Discourse analysis is an interdisciplinary field of knowledge at the intersection of linguistics, sociology, psychology, ethnography, the semiotic field of literary studies, stylistics and philosophy. The paper proposes the usage of the term «occult discourse» to denote the general direction of discourse, which studies the features of communication in various mystical practices, magic, astrology, alchemy, etc., i.e. all areas of institutional activity that go beyond science and official religion. The analysis showed that the English occult discourse contains such basic genre varieties as astrological, magical, alchemical. The article offers an algorithm for the analysis of occult discourse, which consists of several stages. The first stage of the study of English occult discourse

is the selection and formation of a corpus of texts that will serve as material for the analysis. The next stage of the study of English occult discourse is the genre classification of the body of analyzed texts and the identification of a number of parameters (participants in communication, context and form of communication, types of communicative activities, content, script, social and emotional components). The prospect of further research is the analysis of English occult discourse according to this algorithm on the basis of specific texts.

Key words: *discourse analysis, corpus analysis, occult discourse, typology.*

Актуальність проблеми. Протягом свого існування людство намагається осягнути сенс навколишнього світу, що стосується як природних явищ, так і продуктів людської діяльності. Це прагнення сприяло виникненню та розвитку окультних наук, за допомогою яких можна пояснити незрозумілі процеси та явища (Goncharova, 2012).

Дане дослідження виконано у руслі сучасної дискурсології, актуальними завданнями якої є дослідження соціальної, текстуальної та психологічної контекстуалізації дискурсу, його зразків і жанрів із певним набором змінних (соціальних норм, ролей, статусів комунікантів, їхніх конвенцій, стратегій, показників інтерактивності й ефективності спілкування); вивчення закономірностей досягнення комунікантами комунікативної кооперації або чинників породження комунікативного конфлікту, способів реалізації комунікативного суперництва; опис інституційних форм і типів дискурсів тощо. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів тощо (Selivanova, 2008).

В останнє десятиліття дискурс-аналіз може бути віднесений до найпопулярніших методів дослідження в суспільних і гуманітарних науках. У той самий час, попри розмаїття публікацій, які стосуються як теорії дискурсу, так і загальної концепції дискурс-аналізу, складно знайти результати конкретних емпіричних досліджень із докладним описом методики проведення, що підкреслює актуальність даної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних гуманітарних дослідженнях дискурс виступає як об'єктом, так і методом аналізу, що поєднує соціокультурний, когнітивний і прагматичний підходи до всіх видів вживання мови. Він постає як свого роду діагностичний інструмент і по відношенню до мови (оскільки показує можливість спеціалізації мовних засо-

бів у певній сфері щодо комплексу параметрів), і до суспільства, до різних проявів соціокультурних станів суспільства, а також до його ментальних установок та типів суспільної свідомості (Novozhenova, 2016).

Термін «дискурс» розуміємо як спілкування людей з позицій їх належності до тієї чи іншої соціальної групи або стосовно тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації. Численні дослідження фокусують свою увагу на таких різновидах дискурсивної діяльності людини як члена соціуму: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Слід відзначити, що інституційний дискурс історично мінливий: коли зникає суспільний інститут як особлива культурна система і, відповідно, розчиняється в близьких, суміжних видах дискурсу властивий зникаючому інституту дискурс як цілісний тип спілкування (Karasik, 2016).

На сучасному етапі вчені активно намагаються розмежувати поняття *текст* і *дискурс*, пропонуючи різні опозиції, наприклад, функціональність VS структурність, процес VS продукт, усне мовлення VS письмовий текст (Martyniuk, 2011: 12).

Аналіз дискурсу – міждисциплінарна сфера знання, що знаходиться на стику лінгвістики, соціології, психології, етнографії, семіотичного напрямку літературознавства, стилістики та філософії. Незважаючи на низку відмінностей від лінгвістичних досліджень дискурсу, суспільно-науковий аналіз має досить багато спільного з корпус-лінгвістичним дискурс-аналізом. Це стосується насамперед відбору текстів на формування корпусу даних. Головна відмінність полягає у дисциплінарно обумовлених дослідницьких інтересах. Аналіз мовної сторони дискурсу виступає лише як складова частина суспільно-наукового дискурс-аналізу. До цього додається обов'язковий аналіз соціальних агентів та процесів, які проводять аналізований дискурс, аналіз ситуацій та контекстів

дискурсу, а також подій та різних соціальних практик, тобто всього, що знаходиться «поза» корпусом текстів (Karasić, 2016).

Мета статті – окреслити методіку дослідження англomовного окультного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Доказовість лінгвістики пов'язується з досягненням балансу між строго формалізованими та інтерпретативними антропоцентричними підходами до мови. Прагнення доказовості та об'єктивності лінгвістичного аналізу виявляє себе у тому числі як корпусно-орієнтована парадигма сучасної лінгвістики. Навпаки, широкий інтерпретативний підхід пов'язується з дискурсивним аналізом і взагалі, з оперуванням категорією «дискурс» порівняно з текстовим, орієнтованим на мовленнєву структуру, аналізом. Досягнення синергетичного ефекту можливо через поєднання методологічного інструментарію корпусної лінгвістики та дискурсивно орієнтованих підходів (Chernyavskaya, 2019).

Таким чином, першим етапом дослідження англomовного окультного дискурсу є відбір та формування корпусу текстів, які будуть слугувати матеріалом аналізу. Перш за все, розглянемо, які саме тексти репрезентують окультний дискурс.

Типологія дискурсу базується на протиставленні особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. У першому випадку в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, розкривають один одному свій внутрішній світ, у другому випадку спілкування зводиться до діалогу представників тієї або іншої соціальної групи. Особистісний (персональний) дискурс представлений двома основними різновидами – побутовим (повсякденним) і буттєвим дискурсом. Специфіка побутового дискурсу полягає в прагненні максимально стиснути передану інформацію, вийти на особливий скорочений код спілкування, коли люди розуміють один одного з півслова, комунікативна ситуація самоочевидна, і тому актуальною є лише різноманітна модальна кваліфікація того, що відбувається. Буттєвий дискурс призначений для знаходження і переживання істотних смислів, тут мова йде не про очевидні речі, а про художнє і філософське осягнення світу. Статусно орієнтований дискурс становить собою інституційне спілкування, тобто мовленнєва взаємодія

представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, які реалізують свої статусно-рольові можливості в рамках сформованих суспільних інститутів, число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку (Karasić, 2016: 21).

У наведеному переліку різновидів інституційного дискурсу (політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та ін.) дещо невиправданим, на нашу думку, є термін «містичний» дискурс. Словникова дефініція прикметника «містичний» в українській мові виглядає так: «*від містика – релігійно-ідеалістичні погляди, що визнають існування надприродних сил і можливість спілкування з ними людини*» (Slovník ukraínskoi mowy). Словникова дефініція англomовного відповідника наступна: «*mystical – having a spiritual meaning or reality that is neither apparent to the senses nor obvious to the intelligence*» (Meriam Webster's Dictionary). Ці дефініції підкреслюють неочевидність, незрозумілість того, що вважається містичним. Містичний дискурс має спільні риси з релігійним дискурсом та протиставляється науковому за своєю суттю.

З огляду на вищевказане, пропонуємо використання терміну «*окультний дискурс*» на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки та офіційної релігії.

Лексична одиниця *occultism* вперше зафіксована в англійській мові у 1870 році та позначала доктрини, принципи та практики окультних наук: «*occultism (n.) «the doctrine, principles, or practices of occult sciences,» 1870, from occult + -ism. Related: Occultist*» (Online etymology dictionary).

Словникова стаття також містить ілюстрацію вживання цієї лексичної одиниці та водночас роз'яснення, що вона позначає систему псевдо-наук, які потрібно відрізнити від доннаукової магічної практики: «*Occultism, I should add, is to be distinguished from the primitive magic described by anthropologists, which is prescientific, prephilosophical, and perhaps prereligious, whereas occultism is a pseudo-science or system of pseudo-sciences, often supported by an irrationalist philosophy, and always exploiting*

the disintegrated débris of preexisting religions» (Online etymology dictionary).

Робимо висновок, що лексична одиниця *occultism* походить від прикметника *occult*, який вперше зафіксований в англійській мові на початку XVI століття у значенні «секретний, не оприлюднений», до якої потрапив з латини через французьку мову зі значенням «прихований». Згодом лексична одиниця *occult* розвинула значення «непідвласний розуму», тоді як власне асоціація зі надприродними науками (магією, алхімією, астрологією тощо) з'явилася лише століття потому.

У сучасних лексикографічних джерелах англійської мови наявні наступні визначення: «*Occult sciences – those sciences of the Middle Ages which related to the supposed action or influence of occult qualities, or supernatural powers, as alchemy, magic, necromancy, and astrology*» (Online dictionary); «*Occult sciences alchemy, astrology, magic, etc*» (The free dictionary).

Спираючись на вищевказані дефініції, робимо висновок, що окультистичний дискурс містить такі основні жанрові різновиди як *астрологічний, магічний, алхімічний*. Таким чином, корпус текстів окультистичного дискурсу повинен містити вищевказані різновиди.

Відзначимо, що при переосмисленні того, що визначає суть методологічної роботи лінгвіста на дослідницькому етапі, ключовий вектор розвитку спостерігався у переході від аналізу ідеальної структури мови до аналізу корпусу текстів. У загальному вираженні системно-орієнтована позиція може бути представлена так: (природна) мова – це система, що складається з елементарних одиниць та правил їх комбінації між собою. Використання, актуалізація цієї системи веде до створення мовної структури/текстів. Інша можлива позиція: мова – це продукт інтерактивної комунікації, це використання мови, відповідно, мова репрезентується тільки у мовленні/текстах. І саме з текстів абстрагується мовна система як така (Chernyavskaia, 2019). Тож аналіз корпусу текстів окультистичного дискурсу дасть можливість зробити висновки про представлення та семантичні особливості відповідних лексичних одиниць в англійській мові.

Слід зазначити, що аналіз письмових текстів дещо відрізняється від роботи з транскриптами спонтанного мовлення. Основна

відмінність полягає у відсутності невербальних і паравербальних компонентів, що змушує звертати більше уваги безпосередньо на текст, а також ширше включати в поле аналізу елементи поточного і, що важливого історичного контексту. Дискурсивний аналіз – це інструмент опису транстекстових структур та їх глибинної зв'язності, інтертекстуальності, інтердискурсивності. Це метод опису мовної системи на рівні вище, ніж окрема пропозиція чи окремих текстів. Таким чином, це новий ракурс вивчення мови як системи, що функціонує, дискурс – це мова у дії.

Наступним етапом дослідження англомовного окультистичного дискурсу є жанрова класифікація корпусу аналізованих текстів та виявлення цілої низки параметрів. До параметрів дискурс-аналізу належать:

- Учасники спілкування, аналізовані за такими критеріями: фізіологічна, психологічна, соціальна ідентичність; статус; відправник чи одержувач інформації; характер самоідентифікації; рівень комунікативної, лінгвістичної та культурної компетенції; взаємовідносини між комунікантами (історія взаємовідносини, ступінь знайомства, психологічний настрій, рольові відносини, співвідношення комплексів цінностей, ступінь асиметрії).

- Контекст спілкування: внутрішній / зовнішній; мовленнєвий; екзистенційний; ситуаційний; акційний; психологічний.

- Форма комунікації: пряма/непряма; опосередкована/неопосередкована.

- Види комунікативної діяльності: говоріння, слухання, читання, письмо.

- Змістовна складова: експлікатура / імплікатура; референція / інференція; пресупозиція; інтертекстуальність.

- Сценарна складова: скрипт.

- Соціально-інтерактивна складова: взаємозв'язок висловлювань у дискурсі; імена комунікативних ролей; типи комунікативного обміну; комунікативна ініціатива; комунікативна стратегія тощо.

- Емоційна складова; релевантні прояви в дискурсі емоцій: свідчення нервозності, запинки та поправки, коливання, різкі зміни теми, тактика уникнення, симптоматичне невербальна поведінка, повтори тощо.

Крім цього, будуть виявлені такі системотворюючі ознаки, що об'єктивно притаманні інституційному дискурсу, як 1) статусно квалі-

фіковані учасники; 2) локалізований хронотоп; 3) конвенційно обумовлена в рамках даного соціального інституту мета; 4) ритуально зафіксовані цінності; 5) жорстко зумовлений арсенал прецедентних феноменів (імен, висловлювань, текстів та ситуацій) (Leontovich, 2015).

Висновки. Англomовний окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди як *астрологічний, магичний, алхімічний*. Першим етапом дослідження англomовного окультного дискурсу є відбір та формування корпусу текстів, які будуть

слугувати матеріалом аналізу. Наступним етапом дослідження англomовного окультного дискурсу є жанрова класифікація корпусу аналізованих текстів та виявлення цілої низки параметрів (учасники комунікації, контекст та форма комунікації, види комунікативної діяльності, змістова, сценарна, соціальна та емоційні складові).

Перспективою подальшого дослідження є аналіз англomовного окультного дискурсу за вказаним алгоритмом на матеріалі конкретних текстів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарова Е. С. Магический дискурс как суггестивный тип коммуникации. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание*, no. 2, 2012. С. 167–170.
2. Карасик В. И. Дискурсология как направление коммуникативной лингвистики. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*, no. 1 (21), 2016. С. 17–34.
3. Леонтович О. А. Метод дискурс-анализа *Дискурс-Пи*, vol. 12, no. 2, 2015. С. 185–187.
4. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
5. Новоженова З. Л. Жанры эзотерического дискурса в массмедийном пространстве. *Медиалингвистика*. 2016. № 4 (14). С. 90–100.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
7. Чернявская В. Е. Дискурсивный анализ и корпусные методы: необходимое доказательное звено? Объяснительные возможности качественного и количественного подходов. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2018. № 2. С. 31–37. DOI: 10.20916/1812-3228-2018-2-31-37
8. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 15.10.2021).
9. Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 15.10.2021).
10. Online etymological dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення 15.10.2021).
11. Online dictionary. URL: <http://www.finedictionary.com> (дата звернення 15.10.2021).
12. The free dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com> (дата звернення 15.10.2021).

REFERENCES:

1. Goncharova, E. S. (2012). Magicheskij diskurs kak suggestivnyj tip kommunikacii [Magic discourse as a suggestive type of communication]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija 2: Jazykoznanie*, no. 2, 2012, 167–170. [In Russian]
2. Karasyk, V. Y. (2016). Diskursologiya kak napravlenye kommunykativnoi linyvistyky [Discoursology as a trend of communicative linguistics]. *Aktualnye problemy fylolohyy y pedahohycheskoi linyvistyky*, no. 1 (21), 17–34. [In Russian]
3. Leontovich, O. A. (2015). Metod diskurs-analiza [Discourse analysis method]. *Diskurs-Pi*, vol. 12, no. 2, 185–187. [In Russian]
4. Martyniuk, A. P. (2011). *Slovyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linyvistyky*. [Dictionary of the terms of cognitive-discursive linguistics]. Kh. : KhNU imeni V. N. Karazina. [In Ukrainian]
5. Novozhenova, Z. L. (2016). Zhanry jezotericheskogo diskursa v massmedijnom prostranstve [Genres of esoteric discourse in mass media]. *Medialingvistika*. 4 (14), 90–100. [In Russian]
6. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linyvistyka: terminolohichna entsyklopediia*. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. [In Ukrainian]
7. Chernjavskaja, V. E. (2018). Diskursivnyj analiz i korpusnye metody: neobhodimoe dokazatel'noe zveno? [Discourse analysis and corpus methods: is there a need for proof?]. *Voprosy kognitivnoj linyvistiki*. 2, 31–37. DOI: 10.20916/1812-3228-2018-2-31-37
8. *Slovyk ukrajinskoi movy*. [Dictionary of the English language]. URL: <http://sum.in.ua/>
9. *Merriam Webster Online Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary>
10. *Online etymological dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com>
11. *Online dictionary*. URL: <http://www.finedictionary.com>
12. *The free dictionary*. URL: <https://www.thefreedictionary.com>